

20.2.2024

Vapaa Liikkuvuus -verkosto/ry

Lausunto HE-luonnokseen 30.1.2024: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ulkomaalaislain ja kolmansien maiden kansalaisten maahantulon ja oleskelun edellytyksistä tutkimuksen, opiskelun, työharjoittelun ja vapaaehtoistoiminnan perusteella annetun lain 2 §:n muuttamisesta

Vapaa Liikkuvuus työskentelee yleisen liikkumisvapauden puolesta. Teemme vaikuttamistyötä siirtolaisten oikeuksien puolesta, annamme maallikkoneuvontaa sekä tuemme taloudellisesti heikossa asemassa eläviä siirtolaisia.

Luonnoksessa hallituksen esitykseksi ehdotetaan maahantulosäännösten kiertämistä koskevan sääntelyn tiukentamista ja tarkentamista, turvapaikanhakijoiden työhön ja opiskeluun perustuvien oleskelulupien hakemisen estämistä, muutoksia kansainvälistä suojelua hakevien henkilöiden työnteko-oikeuden päättymiseen kielteisen päätöksen tapauksessa, henkilöllisyyden tarkistamisen tarkempaa velvoittavuutta oleskelulupaa hakiessa sekä poliisin laajempaa ulkomaalaisten biometristen tietojen luovutusoikeutta.

Lausumme seuraavassa vain maahantulosäännösten kiertämistä koskevan sääntelyn kiristämistä ja turvapaikanhakijoiden oleskelulupien hakemista koskevista muutosehdotuksista.

Yleisiä näkemyksiä luonnoksesta ja sen mukaisista lakimuutoksista

Luonnoksessa ehdotetut lakimuutokset aiheuttaisivat toteutuessaan merkittävää haittaa siirtolaisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiselle Suomessa. Muutokset lisäisivät hyvin todennäköisesti paperittomuutta, mikä voi lisätä myös ihmiskauppaa ja muuta työssä tapahtuvaa hyväksikäyttöä. Ehdotusten oikeudellisia, inhimillisiä ja yhteiskunnallisia vaikutuksia ei esityksessä arvioida riittävästi.

Luonnosesityksen yleiset tavoitteet ja vaikutukset

Maahantulosäännösten kiertäminen

Suomen ulkomaalaislainsäädännön inhimillisempiin ja käytännönläheisempiin piirteisiin on kuulunut, että paperittomilla siirtolaisilla on ollut, tietyin edellytyksin, mahdollisuus virallistaa asemansa, jos he ovat löytäneet lain vaatimat ehdot täyttävän työpaikan. Ehdotuksen tarkoituksena on tehdä tästä mahdotonta, koska oleskelulupahakemusta ei saisi jättää, jos henkilö on oleskellut Suomessa "laittomasti".

Luonnoksessa perustellaan maahantulosäännösten kiertämistä koskevan sääntelyn selkeyttämistä ongelmallisella tavalla. Pykälän lain esitöiden mukainen päätarkoitus kohdistuu tilanteisiin, joissa henkilö on hakenut oleskelulupaa mutta ei tosiasiassa aio toimia luvan tarkoituksen mukaisesti. Lakiehdotus kuitenkin laajentaisi kiertämisen merkitystä suuresti.

Useat tahot ovat ehdottaneet, että kiertämisen sääntelyä tulisi tarkentaa, jotta luvan hakijoiden asema olisi selvempi, koska nyt hyvin erilaisesta toiminnasta voi joutua epäilyksi lain kiertämisestä. Luonnoksessa ehdotetaan täysin päinvastaista sääntelyä kuin esim. Yhdenvertaisuusvaltuutetun ja Ihmisoikeuskeskuksen selvityksissä ja KHO:n oikeuskäytännön pohjalta olisi pääteltävissä: sen sijaan, että rajattaisiin hakijan kannalta kohtuuttomia tilanteita pois, kaikki säännösten kiertämiseksi joskus aikaisemmissa viranomaispäätöksissä katsotut teot tarkoittaisivat nyt luvan epäämistä.¹

Tällä hetkellä ongemana on, että oleskelulupia evätään maahantulosäännösten kiertämiseen vedoten ilman riittävää perus- ja ihmisoikeudellista harkintaa. Lakiesitys ei ratkaise tätä ongelmaa, vaan poistaisi miltei kokonaan mahdollisuuden tämänkaltaiselle harkinnalle.

Työ- ja opiskelijaluvan haun kieltäminen turvapaikanhakijoilta

Ehdotusluonnoksen mukaan työ- ja opiskeluluvan hakumahdollisuuden poistamisen tarkoituksena on lähettää viesti, että “Suomeen ei kannattaisi tulla hakemaan turvapaikkaa, jos tarkoituksena on ainoastaan päästä maahan ja tänne töihin tai opiskelemaan”. Ei ole olemassa tutkimusnäyttöä siitä, että tämänkaltaisilla lakimuutoksilla olisi vaikutusta turvapaikanhakijoiden määriin. Luonnoksen luvuista voi päätellä, että työ- ja opiskelulupia on myönnetty turvapaikanhakijataustaisille ihmisille vuosittain noin 200-300 kappaletta, mikä on vähäinen määrä verrattuna sekä turvapaikkahakemuksiin että työ- ja opiskelijalupahakemuksiin.

Humanitaarisen maahanmuuton määriin on viimeisen kymmenen vuoden aikana vaikuttanut ennen kaikkea mm. Syyrian ja Irakin konfliktit sekä Ukrainan sota. On epärealistista ajatella, että turvapaikanhakijat pyrkisivät Suomeen oleskelulupakäytäntöjen vuoksi. Jos tämä on keskeinen peruste muutokselle, sen taakse pitäisi olla tutkimusnäyttöä.

Vapaa Liikkuvuuden neuvontyöstä saama kokemus on enemmänkin päinvastainen: turvapaikanhakijat eivät useinkaan ole tietoisia mahdollisuuksistaan virallistaa asemansa hakemalla muuta oleskelulupaa, varsinkaan ennen Suomen saapumista.

Esityksen taloudelliset ja yhteiskunnalliset vaikutukset

Ehdotetut muutokset ovat ristiriidassa työperäisen maahanmuuton lisäämisen tavoitteiden kanssa. Työllistyneiden ihmisten inhimillisen pääoman ja työpanoksen menettäminen on myös yhteiskunnallisesti haitallista.

Luonnoksessa yhtenä vaikutuksena mainitaan olevan “ulkomaisen työvoiman kanavoituminen selkeämmin aidon tarpeen ja vakavasti otettavien tarkoituserien mukaisesti talouden, elinkeinojen ja työmarkkinoiden etujen mukaisesti” (s. 27). Tälle vaikutukselle ei esitetä perusteluita. Turvapaikanhakijat hakevat töitä samoilta työmarkkinoilta kuin muutkin työntekijät. Koska osa osaa jo suomea ja heillä on sosiaalisia kontakteja Suomesta, on myös talouden kannalta järkevää, että he saavat jäädä maahan.

Esitys on sekä taloudellisesti että sosiaalisesti että turvallisuuden kannalta epätarkoituksenmukainen. Kohtuuttoman pitkät turvapaikkaprosessit ja paperittomuuden lisääntyminen aiheuttavat merkittäviä kustannuksia yhteiskunnalle. Tilannetta ei voida ratkaista maastapoistamistoimenpiteillä – monia

¹ Selvitys maahantulosäännösten kiertämistä koskevasta oikeuskäytännöstä. Ihmisoikeuskeskuksen julkaisuja 2/2023.

<https://bin.yhdistysavain.fi/1586428/fM9R8Y7Ax2KbrKMDpiZv0YqB36/Selvitys%20maahantulos%C3%A4%C3%A4nn%C3%B6sten%20kiert%C3%A4mist%C3%A4%20koskevasta%20oikeusk%C3%A4yt%C3%A4.pdf>

pitkittyneissä prosesseissa olevia ihmisiä ei ole mahdollista palauttaa lähtömaihinsa edes pakkokeinoin. Lisäksi oikeudelliseen välitilaan jääneiden ihmisten kohdalla kotoutuminen viivästyy, mikä aiheuttaa merkittäviä taloudellisia ja inhimillisiä kustannuksia.

Esitys lisäisi paperittomien määrän kasvua ja edesauttaa varjoyhteiskunnan syntymistä. Koska paperittomien ihmiset eivät voi tehdä laillista työtä he elävät yhteiskunnan tuella tai harmailla markinoilla: tästä aiheutuvat kustannukset ovat merkittäviä. Esityksen vaikutuksissa mainitaan, että esityksellä ei olisi suuria taloudellisia vaikutuksia julkiseen talouteen, työllisyyteen tai yrityksiin. Kuitenkin esityksellä ja muilla samansuuntaisilla lakimuutoksilla voi olla isoja vaikutuksia Suomen harmaaseen talouteen.

Kun laillisia keinoja jäädä maahan kavennetaan, epävirallinen maassaoleskelu todennäköisesti lisääntyy. Luonnoksessa hallituksen esitykseksi arvioidaan, että se “vähentäisi työperäistä hyväksikäyttöä ja siihen liittyvää rikollisuutta”, mutta siinä ei ole lainkaan huomioitu ehdotettujen muutosten paperittomuutta lisäävää vaikutusta.

Luonnoksessa ehdotetut muutosten vaikutukset kolmannen maan kansalaisiin

Vaikutukset paperittomiin

Mm. Lupaa elää -kansalaisaloite, sisäministeriö ja Yhdenvertaisuusvaltuutettu ovat ehdottaneet, että pitkään Suomessa oleskelleet kielteisen päätösten saaneet turvapaikanhakijat tulisi laillistaa kertalailla². Erilaisia jatkuvia virallistamisen väyliä sekä kertalaillistamisia on toteutettu viime aikoina useissa Euroopan valtioissa kuten Espanjassa, Irlannissa, Ranskassa, Sveitsissä ja Portugalissa³. Virallistamalla paperittomia voidaan ratkaista useita ongelmia: mm. paperittomien haavoittuvaan asemaan liittyvät sosiaaliset- ja terveydelliset riskit, torjua ns. harmaata taloutta ja työhön liittyvää hyväksikäyttöä sekä saada Suomen kaipaamaa työvoimaa. Samassa korjattaisiin turvapaikkajärjestelmän ongelmista vuosina 2015-2016 tulleeille hakijoille aiheutetut haitat ja oikeudenloukkaukset. Viranoamisarvojen mukaan näinä vuosina Suomeen tulleet kielteisen päätöksen saaneita turvapaikanhakijoita on edelleen noin 3000 henkilöä.

Jos paperittomien olemassaolevat virallistamisväylät poistetaan kokonaan, Suomessa elävien paperittomien määrä kasvaa edelleen, mikä altistaa kolmannen maan kansalaisia erilaiselle hyväksikäytölle sekä lisää harmaata taloutta.

Vaikutukset Suomessa oleskeluvalla eläviin ihmisiin

Ehdotettuihin muutoksiin maahantulosaännösten kiertämisestä ja turvapaikanhakijoiden työ- tai opiskelijaluvan hakemisen estämisestä ei ole määritetty lainkaan siirtymäsäännöksiä, joten jää epäselväksi, keitä kaikkia muutokset koskettaisivat. Siirtymäsäännösten puutteen vuoksi lakimuutoksella on luultavasti vaikutuksia muillekin kuin paperittomille siirtolaisille, turvapaikanhakijoille ja yksintulleiden lapsien perheille. Ehdotetut lakimuutokset saattavat johtaa monen jo pitkään Suomessa oleskelleen joutumiseen paperittomaksi, kun oleskelulupien kriteereitä tiukennetaan merkittävästi.

² <https://www.kansalaisaloite.fi/fi/aloite/9109>

³ Katso esimerkiksi Caritas Europa 2021. Demystifying the regularisation of undocumented migrants ja <https://www.irishtimes.com/news/social-affairs/undocumented-and-asylum-seekers-can-regularise-status-via-once-in-a-generation-scheme-1.4745369>.

Muita havaintoja

Luonnosehdotuksesta on vaikea nähdä, miten lakimuutosten kohtuullisuus voisi toteutua. Esimerkiksi ulkomaalaislaikiin ehdotetaan lisättäväksi pykälää 36 a § ja siihen momenttia, jonka mukaan oleskelulupaa ei saa myöntää, jos *“ulkomaalainen on antanut olennaisesti vääriä, virheellisiä tai harhaanjohtavia tietoja henkilöllisyydestään, kansalaisuudestaan tai maahantulon taikka maassa oleskelun todellisesta tarkoituksesta tai jättänyt kertomatta taikka salannut asian ratkaisemisen kannalta olennaisia tietoja”*. On tyypillistä, että mm. kansainvälistä suojelua hakevat kolmannen maan kansalaiset eivät tiedä kaikkia suomalaisten virnaomaisten edellyttämiä tietoja itsestään tai perheenjäsenistään tai antavat erehdyksessä virheellisiä tietoja.

Pykälä 36 e oleskeluluvan epäämisen kohtuuttomuudesta tuskin korjaa näitä ongelmia, koska sen mutoilu on sekä epämääräinen että hyvin rajaava: lupa voitisiin myöntää, jos myöntämättä jättäminen olisi *“täysin kohtuutonta eikä myöntämättä jättäminen olisi tarpeen yleisen lainkuuliaisuuden, maahanmuuton hallinnan tai sisäisen turvallisuuden vuoksi.”*

Ehdotuksen mukaan turvapaikanhakija voisi palata vapaaehtoisesti ja hakea oleskelulupaa kotimaasta, mutta vapaaehtoisen paluun tukea saaneet eivät voisi hakea lupaa Suomeen viiteen vuoteen - nämä rajaukset ovat ristiiridassa keskenään.

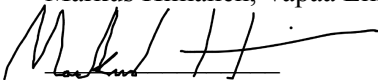
Lopuksi

Esityksessä esitetään hyvin merkittäviä muutoksia Suomesta kansainvälistä suojelua tai oleskelulupaa hakevien kolmannen maan kansalaisten asemaan. Lisäksi hallituksella on käynnissä useita muita säädoshankkeita, joilla on samankaltaisia säädöksiä kiristäviä ja liikkeellä olevien ihmisten oikeuksia kaventavia vaikutuksia. Vapaa Liikkuvuuden mielestä luonnoksesta puuttuu riittävä ihmis- ja perusoikeusvaikutusten arviointi. Lisäksi lausuntoaika on hyvin lyhyt varsinkin suhteessa muutosten laajuuteen eikä kiirehtimiselle ole esitetty relevantteja perusteluita.

Vastustamme ehdotettuja muutoksia, koska ne vievät Suomen ulkomaalaislainsäädäntöä julmaan ja epäinhimilliseen suuntaan, jossa yksittäisistä virheistä tai vain elämäntilanteen muutoksista johtuen kolmannen maan kansalainen menettää mahdollisuuden yhdenvertaiseen asemaan suomalaisessa yhteiskunnassa. Lisäksi muutokset ovat luonteeltaan ideologisia ja epäpragmaattisia: työllistymisen, opintojen, yristystoiminnan ja avioliiton kautta tapahtuva epävarman tai epävirallisen aseman virallistaminen on käytännönläheinen tapa ehkäistä ja vähentää paperittomuutta ja harmaata taloutta.

20.2.2024, Helsingissä

Markus Himanen, Vapaa Liikkuvuus ry:n hallituksen jäsen, vapaaliikkuvuus@gmail.com



Meri Toivakka, Vapaa Liikkuvuus ry:n hallituksen jäsen

